

Filozofia oddychu

Jaroslava Vydrová

Vydrová, J.: Filozofia oddychu. In: *Ostium*, roč. 14, 2018, č. 4.

J. Pieper: *Volný čas a kult*. Preložil R. Nemeček. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity 2017.

Nemecký filozof Josef Pieper je u nás známy najmä vďaka prístupne napísaným textom o stredovekej filozofii, ale aj prostredníctvom uvažovania o filozofovaní, človeku, Bohu, šťastí – a najnovšie vďaka prekladu Rastislava Nemca aj o voľnom čase. Pre filozofiu je to mimoriadne zaujímavá otázka, pretože voľný čas stojí popri, niekedy proti, inokedy v centre toho, čo človek môže – hoci často nedokáže – robiť. Voľný čas by sa tak dal označiť za význačný antropologický pojem či paradigmatickú skúsenosť, ktorá opisuje v jadre práve zmysel spojený s ľudským bytím.

Voľno, pokoj odkazujú na latinské slova *otium* a grécke *scholion*, čo znamená nečinnosť, prázdniny, ktoré nie sú spojené vyslovene s pasivitou, ale ani s nejakým iným druhom nepracovnej činorodosti. Čo teda označujeme „voľnom“? Odpoveď sa najskôr ponúka v kontraste so svojim základným protikladom, ktorým je práca. Práca nám vyplňa mnoho času, pohlcuje nás, priam si nás podmaňuje a vytvára z človeka proletára i funkcionára. Totalizuje realitu a nenecháva v nej priestor pre nič iné, alternatívne. Práca premieňa aktivitu na účelovosť a inštrumentalizuje ju, navyše, práca musí byť užitočná, prospešná i ťažká.^[1] Človek sa zároveň stáva čoraz viac vnútorne zrastený s pracovným procesom, čo sa prejavuje tým, ako práca zasahuje do jeho životného priestoru, telesnosti aj do sociálnej sféry. Pracovná iniciatívnosť až „roztekanosť“ v hľadaní neustálej aktivity na jednej strane a na druhej strane namáhavosť, ktorá je s prácou často spojená (pretože námaha zdanlivo predstavuje niečo dobré), neumožňujú zažiť voľný čas, ani preniknúť k tomu, čo vlastne znamená.

Z uvažovania Josefa Piepera vyplýva, že ak je zároveň voľný čas antropologicky centrálnym pojmom, potom predstavuje aj pilier západnej kultúry, je to „základná pointa, okolo ktorej sa všetko točí“ (s. 50). Kde a prečo sa teda voľný čas vytratil?

Treba sa vrátiť k základnému porozumeniu človeka a činnosti, ktorá ešte nie je zastretá činorodosťou. Práve v tomto bode Pieper nadväzuje na Aristotela (*Politika* 8,3), na ktorého potom napája stredovekú koncepciu dvoch umení: *artes liberales* a *artes serviles*. Tie slobodné svoju činnosť venujú samej sebe, nehľadajú účel mimo seba, ktorý by potrebovali nasýtiť. Majú teda zmysel v sebe. „Slobodný v tomto prípade znamená *nebyť* viazaný s nejakou povinnosťou (*Soll*) vyplývajúcou z plnenia funkcie“ (s. 75). Ak však o slobodných umeniach začneme hovoriť ako o duševnej práci, resp. o človeku tohto umenia ako o duševne pracujúcom, dochádza k perverzii voľného času, oddychu, ktorý je len doplnkom práce, jeho odvodeninou.

Konceptuálnym náprotivkom voľného času je podľa Piepera (i ďalších autorov) stres, nuda, ale aj *acedia*. Na prvý pohľad sa určenie *acedie* spája s pasivitou, nečinnosťou, malátnosťou či nevrlosťou. Spomeňme tu Bovillusovo historické vyobrazenie *acedie*, ktoré prirovnáva bytie takéhoto človeka k minerálom, kameňom. Podľa Piepera je kľúčové to, že takýto človek sa prejavuje nedostatkom vôle spojeným jednak s nedostatkom voľna, ale aj s nedostatkom odhodlania niečo dokončiť. *Acedia* je únikom – pred sebou a k práci. Vzniká pritom priam „samovražedný pracovný fanatizmus“ (s. 82), ale človek nedokáže veci dotiahnuť ani sa odhodlať k prebratiu zodpovednosti, je slabý a – povedané spolu s Kierkegaardom – nechce byť sám sebou, je so sebou neustále nespokojný. „Protikladom pojmu *acedia* nie je aktívny, pracovitý duch ekonomickej produkcie, ale skôr vnútorná harmónia človeka so svojou vlastnou bytosťou, harmónia so svetom ako celkom, harmónia s Bohom“ (s. 85).

Pieper sa tak vracia k určaniu voľného času, ktorý charakterizuje ako duševný stav. Nemá byť teda vyvážením aktivity, námahy ani práce ako sociálnej funkcie a môžeme sa tak dotknúť jeho pozitívnych prejavov. Voľný čas je o stlmení, utíšení, mlčaní. Ak ustúpim „k sebe“, som schopný vnímať veci, počúvať, kontemplovať, oddychovať, napríklad aj spánkom. Vedieť zaspáť a pokojný spánok nie sú triviálnou fyziologickou potrebou.

Pieper prechádza k záverečnej a preňho aj k najdôležitejšej podmienke voľného času, ktorý sa spája so sviatočnosťou, kultom, oslavou či transcendenciou. A opäť tu môže odkázať na Aristotela (*Etiku Nikomachovu*, X,7), podľa ktorého človek takto žije, „iba pokiaľ má v sebe čosi božské“ (s. 96). Voľný čas je slávnosť, ktorá človeka uvoľňuje, oslobodzuje (od námahy) a vymaňuje z funkčnosti systému – nie je to však len prelomenie každodennosti, ale voľný čas je kultom. „Kult sa má pritom k času asi tak, ako sa má chrám k priestoru“ (s. 117). Je to premieňajúca, svojím spôsobom mimoriadna skúsenosť, vďaka ktorej sa predstavujú každodenné „konštanty“ a „funkcie“ ľudského prežívania smerom k harmónii, primeranému vzťahu k svetu vcelku. A na to odkazuje aj posledná veta Pieperovej knižky: „Aby sa [ľudia ‚narodení pre prácu‘] z úzkosti a stresu tohto pracovného sveta posunuli späť do ozajstného stredobodu sveta“ (s. 128).

Pieperov prístup k voľnému času je jednou z možností jeho interpretovania a prežívania spojeného s kultom, ktorú môžu doplniť aj ďalší autori zaoberajúci sa kontemplatívnym prežívaním, ale aj inými druhmi aktivít, ako je napríklad šport (Ortega Y Gasset, Helmuth Plessner, André Scala). Výnimočnosť voľného času tak môže nadobúdať rôzne podoby a Pieperov návrh s nimi môže ísť súbežne. Azda je trochu na škodu, že rozsiahly úvod kardinála Karla Lehmana – ktorý je súčasťou prekladu a ktorý je inak v mnohom aj inštruktážny – predurčuje k určitému druhu čítania Pieperovho textu (i keď je to, samozrejme, jedno z jeho prirodzených čítaní). Pieperov návrh totiž môže nadobudnúť aktualizčné momenty aj v dnešnej dobe – ešte aj iné, než si sám autor v dobe, keď písal text, predsavzal. Práve dnešná doba okrem pracovného vyťaženia čelí aj masívnemu náporu konzumerizmu, ktorý posúva protiklad práca – oddych k novodobej forme devalvácie onoho pracujem, aby som mohol oddychovať.

P o z n á m k y

[1] Spomeňme dve recenzie, ktoré vyšli v časopise *Ostium* a ktoré sa venujú práci a únave: Kuchtová, A.: Upracovaní na smrť. In: *Ostium*, roč. 14, 2018, č. 3; Karul, R.: O únavách. In: *Ostium*, roč. 2,

2006, č. 4. Oba texty doplňají túto opačnú stranu voľného času o veľmi zaujímavé dejinné aj aktuálne fenomény.

Jaroslava Vydrová, PhD.

Filozofický ústav SAV

Klemensova 19

813 64 Bratislava

E-mail: jaroslavavydrova@gmail.com